

Jan Kaus

Kiri olevikust

Mõtlesin Sulle kirjutada ühest hiljutisest Sinuga seotud sündmusest – kui üht mõttekäiku saab üldse sündmuseks nimetada. Noh, et see meelest ei läheks, nagu kõnekatel, ent lühikest aega kestvadel mõtetel sageli kombeks. Pealegi teame mõlemad, et Sul on palju parem mälu kui mul. Võib-olla aitabki kirjutamine, mis tähendab mulle sageli kujutlusvõime harjutamist, kuidagi hüvitada mälu lünklikkust ja mälestuste ebausaldusväärsust. Aga praegu kirjutatan võib-olla hoopis selleks, et Sul oleks kirjalik tõestus, kuidas Sa õieti mu mõtetes eksisteerid, kui möödapääsmatult, kui sagedasti, kui ootamatult – ja kui ootuspärane see ootamatus tegelikult minu jaoks on.

Kuna tegu on kirjaga ja ennekõike kirjaga Sulle, siis ei tahaks eriti fabuleerima hakata. Noh, ühesõnaga, kõik sai alguse sellest, et Sa läksid Odessasse, sinna Meelis Kubitsa korraldatud Issaak Babeli pidustustele ja niisama ka. Lahe mõelda, kuidas minu „Odessa lugude” eksemplar rändas meie riiulist paar tuhat kilomeetrit lõuna poole ja osales Babeli auks korraldatud lugemisel. Hiljem nägime kusagilt netist, et raamat vilksatas ka kohalikes teleuudistes, kenasti Sinu käte vahel.

Nojah, panid vist tähele, kuidas ma hakkasin pärast Odessa-reisi kõvasti David Vseviovi „Müstilist Venemaad” kuulama. Täiesti tänu Sinule, sest märkasin ühel õhtul, kuidas Sa kuulasid saadet Babelist. Pisut piinlik tunnistada, ent kõik need püüa-päevased raadiovestlused Stalini-aegsetest kirjanikest olid minust mööda läinud. Või noh, olgem täpsed – mina ise olin neist mööda läinud, ilma et oleksin oma möödumist täheleegi pannud. Vseviov ei vestnud ju ainult Issaak Babelist, vaid ka Ossip Mandelštamist, Boriss Pasternakist ning muidugi mõista Majakovskist ja Bulgakovist. Mitte et ma poleks olnud „Müstilisest Venemaast” teadlik, ma ju tegin ise samas raadiokanalis neli aastat saatesarja, aga kõik need kirjaniketeemalised pajatused tulid sellegipoolest kuidagi uudisena. Tuleb tunnistada, et Vseviov oskab väga hästi lugusid jutustada, mis siis, et see pole mingi uudis. Eriti meeldib mulle,

kuidas ta võtab mingi tuntud inimestega juhtunud loo ning hakkab sellele nii-öelda iidamast-aadamast lähenema, arutleb, et kas ikka too ajalooline isik ütles või tegi täpselt nii ning mis intonatsiooniga ta seda ütles ja kes seal veel juures viibisid, ning kui pool saadet on läbi, poetab nii muu hulgas, et ega seda tegelikult vist ikkagi ei juhtunudki, pigem kuulujutt või linnalegend või midagi sellist. Noh, näiteks see Maksim Gorki organiseeritud Stalini ja Babeli vestlus, kus Gorki soovitas oma lemmikul head lood välja mõelda, millega Stalinit köita, aga kui Babel rääkis Siberi vägevatest jõgedest, vastas Stalin, et rahvamajanduslikult pole neist mingit kasu, kuna nad voolavad lõunast põhja (noh, Amuur välja arvatud, aga pole teada, kas Stalin pidas vajalikuks sellist täpsustust teha). Lühidalt, Kobale ei meeldinud Babel ning Babelile Koba. Või siis see Stalini telefonikõne Pasternakile, millest Vseviiov suutis omaette saate välja võluda. See vist ikkagi leidis aset, aga pole selge, mida nad täpselt rääkisid. Üldjoontes olevat läinud nii: Stalin tahtnud teada, mida arvab Pasternak Mandelštamist, kes oli parajasti arreteeritud. Pasternak vastanud, et ta ei tunne Mandelštami piisavalt, sestap ei oska midagi põhjanevat kosta. Selle peale väljendanud Stalin pettumust või lausa midagi nõrdimuselaadset, et Pasternak ei soovinud oma kolleegi vastu solidaarsust üles näidata. Telefonitoru lennanud hargile. Pasternak muidugi elanud seda kõike omajagu üle.

Selle saate ajal panin ühel hetkel tähele, et ei kuulanud enam Vseviiovi juttu, sest olin mõttesse vajunud. Kaalusin nimelt, et kuidas ma ise oleksin Pasternaki olukorras käitunud. Noh, eks selline kergelt erutav mõttemäng võib esmapilgul tunduda aus ja otsekohene – kuigi on võimalik, et sedasi kaldub inimene mõtlema ennast paremaks, kui ta tegelikult on. Nii lihtne on ette kujutada kõikvõimalikke vahvaid ja hirmu trotsivaid reaktsioone. Ma ei tea, kuidas aju töötab, aga millegipärast kargas pähe meie viis-kuus aastat tagasi toimunud autosõit Budapesti koos Eve ja Helariga. Et mõtlen Pasternakile, aga korraga tuled mängu Sina. Ma ei tea, kas ma olen Sulle seda öelnud – arvatavasti olen, aga kindlasti mitte viimasel ajal –, et see oli üks meie toredamaid reise. Okei, ma pole kõige mõnusam reisikaaslane, kaaluksin üsna kaua, kui peaksin iseendaga luurele minema. Kui näiteks Krakówis selgus, et peame

jagama öömaja duširuumi mingite võõrastega, läksin tujust ära, mäletad? Üldjoontes oli meil siiski väga tore. Aga tead, mis mul sellest reisist Vseviovi saate taustal meenus? Üks ühine telekavaatamine. Ma ei mäleta, miks me otsustasime mingil õhtul oma Budapesti apartemendis teleka avada ning välja uurida, mida ungarlastele näidatakse. Samuti ei mäleta, kas see oli mingi kohalik MTV või mis, aga ehk on Sul meeles, et sattusime ühele tõsielusaatele, kus figureerisid mingid karmid mustanahalised jõmmid, mingid geto- ja räpimehed, kuldketid kaelas ja kuldhambad suus. Neil olid naljakad nimed, nagu Creepa ja Shotta. Neid ülbeid jou-jou-jou-mehi siis püüti ümber kasvatada, tutvustada neile Lääne tsivilisatsiooni peenemaid kombeid. See osa, mida me sattusime nägema, käis nii, et vennad veeti suširestorani, et neid viisakalt sööma õpetada. Tüübid läksid jumala närvi, mäletan, et üks ütles umbes nii: „I ain't eating no muddafukkin sushi, dog, I want my goddam hamburger, dog!” Nad veel venitasid seda „*dog'i*”, nii et o-häälik muutus peaaegu laulvaks.

Nojah, mõtlesin Pasternakile ning Stalinile teine teisel pool toru otsas ja sellele, kuidas ma ise reageeriksin – et kas püüaksin samuti pomiseda midagi neutraalset või ütleksin hoopis, et „seltsimees Stalin, olgugi et Ossip Mandelštam on kirjutanud üht koma teist, nojah, „Kremlis vägilane”, tean küll, läks kahtlemata liiale, aga siiski on ta väga andekas kirjanik, sinna pole midagi parata” –, kui korraga kargas kusagilt aju sügavusest välja meie reis Budapesti ning mulle ilmusid Creepa ja Shotta. Kujutasin ette, kuidas üks neist kostaks Stalinile, et „chill the fuck out, dog! This Mandelshtam-guy has written some class A shit, dog! What's your problem, comrade!?”

Pane nüüd tähele, see kõik – liikumine Vseviovist Sinu kaudu Creepa ja Shottani – võttis aega ehk paar sekundit, vist. Igatahes, järgmisel sekundil jõudsin oma mõtetega nii-öelda asja juurde. Mõtlesin, et okei, kui mina peaksin olema Pasternaki asemel, siis Pasternaki naise asemel peaksid loomulikult olema Sina. Muud moodi pole seda asja lihtsalt võimalik ette kujutada. Ja sestap oleks huvitav teada: mida teeksid sellises olukorras, sellistes oludes Sina? Võib-olla just tänu Sinule kukuks mu vastus Stalinile välja julge. Mitte päris Creepa või Shotta stiilis, aga kindlasti ka mitte selline, mis võimaldaks Stalinil mulle ebasolidaarsust ette heita. Et äkki

just Sinu ligidalolek muudaks mu julgeks. Sinu irooniline meelelaad, Sinu võime mind maapinnaga kontaktis hoida. Aga siis sain kohe aru, et asi võib minna sootuks vastupidi. Võib-olla kardaksin Sinu pärast veelgi rohkem kui enda pärast – olgugi et enda pärast kardaksin ka – ning mu vastus tuleks kaunis habisev.

Sest on vist ikkagi nii, et armastus ei tee olemist ainult kergemaks. Noh, väga sageli teeb ka, sest pakub igapäevaellu rõõmu, et näe, sedavõrd ilus ja hea inimene kõrval, igal hommikul sama meeldiv üllatus, mis nii viga, ning kuna armastades kipume armastama ka teise inimese armastust, teeb armastatu vastu armastus palju head, turgutab enesehinnangut ja pikendab eluiga. Ent sügavamal käib armastus käsikäes hirmuga. Hirmuga armastusest ilma jääda. Noh, tegelikult ei saakski siin kasutada ainsust, sest armastuse kaotamise hirme on igasuguseid. Näiteks, et teine ei armasta sind enam ühel päeval või sina ei armasta ühel hommikul enam teda. Ei armasta piisavalt. Või et ta armastab kedagi teist rohkem, või armastad sina kedagi teist rohkem. Või et ühel päeval selgub, et me tunneme küll armastust, aga erinevalt, olemegi alati erinevalt tundnud – ja siin vist ei aita isegi teadmine, et armastus on köielkõnd ohtrate vääratuste saatel, tasakaalu saavutatakse haruharva, ah, armastus on alati mingil määral tasakaalust väljas: ühel päeval armastan mina rohkem ja sina vähem, teisel päeval vastupidi. Või et kogu värk ei sõltu üldsegi mõnest üksikust päevast, vaid päevade kuhjumisest, märkamatus määra-st meie elus, mistõttu võime ehmatusena avastada, kuidas rutiin on tundes jagu saanud, selle auguliseks närinud ja mõlemad osapooled arvavad, et augud on tekkinud just teise osapoole tõttu, teine pole olnud piisavalt tähelepanelik. Või et me lihtsalt ei oska korruga enam teineteist hästi lugeda – et mis nüüd siis juhtus, millest selline reaktsioon, millest selline käitumine, alles eile oli kõik korras, nädal tagasi, kakskümmend aastat, korras, aga täna äkki on inimene otsekui ümber sündinud, täiesti võõras, ei tunnegi nagu õieti teist. Aga siis on veel lõpliku kaotamise hirm. Noh, et kui ma oleksin Pasternaki rollis, kui ma seisaksin kulunud parketiga koridoris ja vaataksin, kuidas tolmu päikesekiirtes hõljub, bakeliidist telefonitoru vastu higist kõrva, ja kuuleksin üheaegselt nii Stalini vaikset hingamist, Utjossovit naaberkorteris grammofonist kui ka

seda, kuidas Sa näiteks köögis nõudega kolistad – *sorry*, et selline ebamoodne ettekujutus, seda enam, et meie peres pesen nõusid peamiselt mina –, siis haaraks mind ühtaegu hirm nii enda elu kui ka Sinu elu pärast ning kahe hirmu vahel oleks valida raske, noh, mõttetu. Ma olen sel teemal isegi kirjutanud ühe lühikese vabavärsilise luuletuse. Ei hakka seda siin Sulle tsiteerima, istun praegu rongis ja sõidan Sinu poole – rong liigub vastupidiselt Obi ja Jenissei voolusuunale –, pole kusagilt raamatut võtta ja tsiteerida, aga mõte läks umbes nii, et ei tea, kumb oleks hullem, kas see, et Sina sureksid enne mind, või see, et mina sureksin enne Sind. Ning kokkuvõtte kõlab, et head lahendust siin pole. See on see, kui oled teise inimesega kokku kasvanud – et isegi mõte diktaatorist või *reality show*’ staarist tõukub temast või juhib temani, rääkimata sellest, et tema kadumine võib tunduda niisama lõplik kui enda oma. Just nimelt tunduda, sest ei tohi vist unustada, et iseenda eksistentsi katkemist ei anna lõplikkuse osas tegelikult võrrelda ühegi teise lõpuga. Mis ei tähenda, et hirm teise inimese pärast ei võiks olla üdini halvav.

Nii et armastuse valguses ei suudaks ma olla arvatavasti ei Creepa ega Shotta. Reeta üks kolleeg selleks, et püsida armastatu lähedal – isegi kui sellega kaasneb risk, et reetmine hakkab tasapisi armastust lämmatama? Ma ei tea, ei välistaks seda perspektiivi, oleksin võimeline andma kõik või vähemalt Mandelštami, et saada veel üks rahulik pärastlõuna Sinu seltsis, isegi kui rahu oleks petlik, mida ta mingil määral alati on. Võib-olla seetõttu püüangi elada üha enam olevikus, püsida paigal. Armastus kui oleviku kunst, aja silmamoondus. Olgu mis oli ja tulgu mis tuleb, praegu oled Sa olemas ja seetõttu mu lähedal, kogu lugu.

Sellest tahtsingi kirjutada. Ja jube tore, et avastasin tänu Sinule Vseiovi saated. Kuulan neid kindlasti veel, võimalik, et mõnda kuulame koos. Ma ei teagi, kas Sa üldse sellest telefonikõnest Pasternakile teadsid? Kohe varsti näeme!